Marianne Egeland

Digitalisert resepsjon av en klassiker:

Louisa May Alcott i Bokhylla.no

Tidsskriftet Sakprosa

Bind 8, Nummer 2

© 2016

Sammendrag

Amerikanske Louisa M. Alcotts Little Women (1868), litteraturhistoriens første (ung)pikebok, har blitt oversatt til mer enn 50 språk. Før den forelå på norsk i 1908 med tittelen Smaafrøkner, leste et stort norsk publikum Alcotts bøker i dansk oversettelse, fra de begynte å komme på 1870-tallet. Den lange og mangfoldige resepsjonen kan studeres ved hjelp av søk i Bokhylla.no: Nasjonalbibliotekets i verdenssammenheng enestående samling av digitaliserte bøker og periodiske publikasjoner frem til og med 2000. Hvilket bilde av forfatteren, hennes lesere og deres forventningshorisont kan trekkes ut av listen på 582 treff som et søk i Bokhylla genererte våren 2016? For å avgrense materialet legges det særlig vekt på treffene i aviser og konversasjonsleksika. I tillegg til å definere undersøkelsen som en resepsjonsstudie der det trekkes inn andre slags kilder enn vanlig, kan den betraktes som et eksempel på digital humaniora og data mining i praksis, og på hvordan Bokhylla kan benyttes i litteraturforskning.

Abstract

Little Women (1868) by the American author Louisa M. Alcott, the first ever coming of age novel for girls, has been translated into more than 50 languages. Before the first Norwegian translation was published in 1908, numerous Norwegians read the Danish versions of Alcott's work when they started appearing in the 1870s. The extent, variety and multiple manifestations of the long Norwegian reception may be studied with the help of Bokhylla.no, the National Library's digital stacks, a digitized library unparalleled in the world, containing nearly all published Norwegian books and periodicals until 2000. The article discusses the 582 Alcott hits resulting from Bokhylla in June 2016 and the image we can draw of the author on the

one hand and her readers' rhetoric and horizon of expectations on the other, especially based on the many newspapers and encyclopedias included in the search list. The study may be seen as an example of digital humanities, data mining and of how Bokhylla can be used in literary research.

Om artikkelforfatteren:

Marianne Egeland er litteraturviter og professor i allmenn litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo.

Digitalisert resepsjon av en klassiker: Louisa May Alcott i Bokhylla.no

I Elena Ferrantes historie om venninnene Lila og Elena drømmer de to jentene om å tjene masse penger for å kunne unnsnippe volden og fattigdommen i nabolaget der de vokser opp, i utkanten av Napoli på 1950-tallet. Løsningen de ser for seg i *Mi briljante venninne*, det første bindet av *L'amica generale* (2011, norsk utgave 2015), er å skrive en bok som *Småfrøkner*, både fordi den var «nydeleg» (76) og fordi forfatteren tjente så mye på boken at hun også kunne gi noen av pengene til familien sin (79). Ferrantes referanse til amerikanske Louisa May Alcotts *Little Women* (1868), regnet som litteraturhistoriens første ungpikenebok, må kunne betegnes som symptomatisk for dens bemerkelsesverdige utbredelse: Nitti år etter at *Little Women* ble utgitt første gang, leses den henført av to italienske romanpersoner. Seksti år etter det igjen formidles deres begeistring til lesere over store deler av verden, i og med at rettighetene for Ferrantes Napoli-kvartett er solgt til 40 land og må kunne betegnes som en internasjonal suksess, slik også Alcotts bøker var det. Ferrante-lesere vil i land etter land nikke gjenkjennende til Lilas og Elenas entusiastiske reaksjoner på Alcotts historie om livet og familieforholdene til de fire unge søstrene Meg, Jo, Beth og Amy March i 1860-årenes New England. Året etter at *Little Women* forelå, kom oppfølgeren (*Good Wives/Little Women Wedded*, 1869), gjerne solgt som del to i et samlebind under tittelen av den første. *Little Women, or Meg, Jo, Beth and Amy* ble en av de mestselgende bøkene i USA på 1800-tallet (Clark 2014, 11, 20). Forfatteren fulgte opp suksessen med ytterligere to bøker som tar utgangspunkt i det samme romanuniverset: *Little Men. Life at Plumfield with Jo's Boys* (1871) og *Jo's Boys and How They Turned Out* (1886).

Ferrantes omtale av *Småfrøkner* (norsk utgave 1908) er også karakteristisk for referanser vi kan støte på når vi studerer mottakelsen av nettopp Alcott og forfatterskapet hennes her til lands. Det er den norske bruken og mottakelsen av Louisa May Alcott (1832–1888) det skal handle om her. Historisk og sosialt orienterte resepsjonsforskere kan i likhet med Hans Robert Jauss undersøke lesernes «forventningshorisont» (Jauss 1967) og analysere deres «retoriske praksis» (Mailloux 2001). Eller man kan som *reader response*-teoretikeren Stanley Fish studere normene som styrer mottakelsen av en tekst innenfor forskjellige «tolkningsfellesskap» (Fish 1980). Den som anlegger mer bok- og kulturhistoriske perspektiver, kan studere et verks publiseringshistorie, oversettelser til andre språk, adaptasjoner og remedieringer, slik Mary Hammond gjør i sin monografi om det mangslungne etterlivet til en av verdenslitteraturens klassikere, *Charles Dickens' Great Expectations. A Cultural Life, 1860–2012* (2015), der en oversikt over norske utgaver også inngår. Beverly Lyon Clarks gir i *The Afterlife of Little Women* (2014) en tilsvarende redegjørelse for den sammensatte resepsjonshistorien både i og utenfor hjemlandet til Alcotts mest kjente tittel.

Jeg vil i det følgende anlegge flere av disse perspektivene og kombinere bokhistorie med spørsmål om lesernes forventningshorisont, retoriske praksis og tolkningsfellesskap. På den ene siden utfyller undersøkelsen av Louisa May Alcott i Norge den bredt anlagte boken til Clark, og på den andre siden kan prosjektet løselig rubriseres under *digital humaniora* og demonstrere hvordan *data mining* kan brukes i litteraturforskningen.

Resepsjonsmaterialet hentes nemlig fra de digitaliserte kildene vi finner i Nasjonalbibliotekets *Bokhylla.no*. Hva slags bilde er det disse kildene tegner av en av barnelitteraturens fremste pionerer, oppfinneren av den såkalte (ung)pikeboken og USAs mest suksessrike kvinnelige forfatter på 1800-tallet?

«Alcott» i «Bokhylla»

Nasjonalbibliotekets storstilte digitalisering av sine samlinger i Bokhylla.no telte våren 2016 om lag 800 000 digitaliserte enheter totalt – bøker, aviser, foto, radioprogrammer, tidsskrift, musikkmanuskripter, privatarkiv og annet. Dette gratis tilgjengelige tekstkorpuset, som det ikke finnes maken til noe sted i verden, kommer ved fullførelsen i 2017 til å inneholde rundt 250.000 digitaliserte bøker søkbare for alle interesserte brukere med norsk IP-adresse. Det dreier seg om bøker som NBdigital har fått dispensasjon til å remedialisere ifølge en avtale med opphavsrettsorganisasjonen Kopinor. Avtalen gjelder opphavsrettsbelagte bøker utgitt til og med år 2000. I tillegg inneholder Bokhylla.no verk som har «falt i det fri».

Tekstsamlingen gir uante muligheter for kvantitativ og kvalitativ forskning. Da jeg i forbindelse med prosjektet om mottakelsen av Louisa May Alcott i Norge søkte på forfatterens etternavn i Bokhylla.no, dukket det opp kilder jeg ellers neppe ville ha funnet frem til, og søket åpnet for oversikt og systematisering av materialet som det ville vært vanskelig å skaffe seg på andre måter.

Listen som søkeordet «alcott» genererte våren 2016, omfatter 582 treff. Resultatet bekrefter hva historikere har påpekt: At det er i de siste tiårene av 1800-tallet den nye offentligheten slår igjennom i Norge, med en markant vekst i utgivelsen av aviser, tidsskrift og bøker (bl.a. Tveterås 1986). Så å si alle kildene er norskspråklige, det vil si tekster oversatt fra andre språk eller originale norske (de eldste riktignok på dansk); unntaksvis inngår også enkelte engelskspråklige utgivelser på norske forlag. Det eldste treffet på listen er fra 1874, det siste fra 2000 og dermed det siste året som digitaliseringsavtalen med Kopinor enn så lenge dekker. Vi finner følgelig ikke

oversettelsen av Elena Ferrante blant treffene. *Mi briljante venninne* eksemplifiserer imidlertid en vedvarende kommentering av Alcott og hennes forfatterskap, som fortsetter etter årtusenskiftet.

Undersøkelsen av NBdigitals «metadata om Alcott» gir en enestående innsikt i forfatterskapets mangeartede manifestasjoner i norskspråklige kilder og dermed i norsk offentlighet. Søkemulighetene kan brukes som utgangspunkt for å forfølge nærmest ubegrensede historiske og tematiske tråder blant annet knyttet til lesevaner, til bokbransjen og til skiftende sosiale normer.

De 582 treffene på Alcott-listen fordeler seg på «aviser» (131 enheter) og «bøker» (448) foruten et par treff innenfor andre kategorier. Samlekategorien «bøker» kan vi dele inn i skjønnlitteratur og et bredt spekter av faglitteratur – kataloger, oppslagsverk, lærebøker, erindringer, litteraturhistorier, sitatbøker, selvhjelps- og *new age*-litteratur. Bare ti av treffene viser til digitaliserte norske oversettelser av Louisa May Alcotts egne bøker. Det dreier seg om fire titler (*Småfrøkner*, *Småfrøknene gifter seg*, *Hjemmet på Plumfield* og *Åtte syskenborn*) på fem forskjellige forlag (Aschehoug, Damm, Norsk Barneblads Forlag, Lutherstiftelsen og Stabenfeldt). De tre tekstene på bokmål foreligger i flere utgaver, adaptasjonsvarianter og med noe varierende titler.

Som i andre land åpnet oversettelsen av *Little Women* veien for flere av forfatterens tekster, selv om det ble utgitt færre på norsk enn for eksempel på dansk (11) og svensk (17). En forklaring kan være at det norske markedet lenge ble dekket av Alcotts danske forlegger. Å vurdere og sammenligne oversettelsene med originalen ligger utenfor mitt prosjekt. Det har Kari Skjønberg allerede gjort i *Hvem forteller? Om adaptasjoner i barnelitteratur* (1979).

Fordi jeg valgte å bruke «alcott» som søkeord, inneholder trefflisten naturlig nok andre personer med samme eller tilnærmet samme navn, for eksempel sosiologen Talcott Parsons eller Lord Alcott i bøker med forførende omslag utgitt av Bladkompaniet. En av personene i Bergljot Hobæk Haffs *Skammen* (1996) heter Signe Alcott. OCR-tydingen av frakturskrift kan også resultere i enkelte feillesinger. Men totalt overstiger disse bomskuddene ikke 15 prosent av treffene, selv iberegnet forekomster i materialet av Louisa M. Alcotts far, filosofen Bronson Alcott, transcendentalist og nær venn av Ralph Waldo Emerson. Foruten Emerson kobles Bronson og Louisa Alcott til andre kjente forfattere de omgikk hjemme i Concord, Massachusetts: Henry David Thoreau og Nathaniel Hawthorne. På 1800-tallet var lille Concord et kulturelt kraftsentrum i USA. Alle de nevnte forfatterne ligger begravet på kirkegården «Sleepy Hollow», og husene deres er omgjort til museer.

Det var for å kunne fange opp frekvensen av begge de kjente Alcott-medlemmene og styrkeforholdet mellom dem i norske kilder at søket ble gjennomført med *alcott* som oppslagsord, uten spesifisering av fornavn. En annen grunn var ønsket om å få med tekster som utelukkende bruker personenes etternavn. Som en ekstra bonus dukket Louisa M. Alcotts søster opp som en av kildene Anne Wichstrøm refererer til i *Kvinneliv. Kunstnerliv. Kvinnelige malere i Norge før 1900* (1997). Billedkunstneren May Alcott (Nieriker) skrev en håndbok for kunststuderende kvinner i Europa i 1870-årene. May Alcotts studier, kunstnerkarrière og opphold i Paris, London og Roma ble finansiert av storesøster Louisas inntekter fra *Little Women*.

For å kontrollere at jeg hadde fått med «alt», foretok jeg også søk i Bokhylla på «smaافرøkner», «småfrøkner» og «little women». Resultatene overlappet i stor grad med alcott-søket. Men de tre listene som fulgte av boktittelsøkene, inneholdt òg kilder som kun omtaler bøkene, uten at forfatteren nevnes.

Typemessig skiller disse treffene seg ikke fra hovedsøket, og jeg fant i grunnen bare mer av det samme, som flere erklæringer fra lesere om hvor godt de hadde likt *Småfrøkner*. Det gjaldt blant andre popartisten Britney Spears, skal vi tro en liten oversatt bok om henne utgitt på Egmont i 2000.

Empirien står sentralt i denne undersøkelsen. Med en treffliste så omfattende som den jeg fikk generert, blir det nødvendig å skille ut klart avgrensede deler når den norske mottakelsen av forfatteren og hennes verk skal studeres nærmere. Jeg har følgelig valgt å konsentrere meg om to kildekategorier som i særlig grad representerer et diakront forløp: aviser og oppslagsverk. Aviskildene illustrerer samtidig Alcotts geografiske utbredelse og gjengir toneangivende vurderinger. Konversasjonsleksika formidler mer litteratur enn det man vanligvis tenker seg, og leksika går igjen på så å si hele trefflisten, fra begynnelse til slutt. Hvem de første generasjonene av lesere var, og normsettet de forfektet, fremgår av oppslagsverket *Forældre og børn* fra 1902, som også inngår på listen. Verket kan skilte med landets aller første leserundersøkelser, og gir dermed en enestående innsikt i tolkningsfellesskapets retorikk og forventninger.

Avisene

Vel 22 prosent av det samlede materialet består av treff i aviser. Mesteparten av disse treffene viser til *annonser* for bøker av Louisa M. Alcott. Selv om ikke alle norske aviser var tilgjengelige i digitalisert form gjennom Bokhylla.no da undersøkelsen ble gjennomført, er annonsene likevel spredd i aviser utgitt over mesteparten av landet, med Tromsø Stiftstidende som det nordligste

organet.¹ Annonsene vitner om et geografisk stort nedslagsfelt for Alcotts bøker spesielt og om stor markedsføringsaktivitet for litteratur generelt. Anmeldelser av bøkene finner vi på redaksjonell plass i avisene og i sitats form i annonsene. Annonser og annet reklamemateriell gir òg innblikk i bokpriser, i hvilke forfatterskap Alcott kobles til, og hvilke sammenhenger hun opptrer i.

Det første treffet i undersøkelsen er en annonse rykket inn av Kristiania-bokhandler Nils Lund, som i Aftenposten 17. desember 1874 gjør oppmerksom på at Louisa M. Alcotts *Tant Hannas gossar samt flere smärre berättelser* inngår blant en rekke andre titler som har ankommet hans bokhandel. Påfallende med denne annonsen er at Lund reklamerer for en *svensk* Alcott-oversettelse. Inntil 1925 og «hjemkjøpet» av den norske avdelingen av Gyldendalske Boghandel forvaltet danskenes eldste og største forlag de viktigste norske forfatterne, og Danmark–Norge fungerte av språklige grunner som ett bokmarked. Men salget gikk fortrinnsvis den ene veien, fra danskene til oss. Så sent som i 1899 beløp importen av bøker fra Danmark seg til kr 1.511.500, mens eksporten motsatt vei lå på kr 379.100. For nordmennene utgjorde bøker og andre trykksaker faktisk den viktigste danske importvaren på denne tiden. Fra svenskene ble det gjennom 1800-tallet importert få titler,

¹ Følgende tyvetalls aviser, slik de opptrer i kronologisk rekkefølge på søkelisten 01.06.2016, ga treff i undersøkelsen: Aftenposten, Fredrikshalds Tilskuer, Hedemarkens Amtstidende, Romsdals Amtstidende, Stavanger Amtstidende og Adresseavis, Bergens Adressecontours Efterretninger, Karmsundposten, Aalesunds Handels- og Søfartstidende, Fredriksstad Tilskuer, Dagblaet, Den 17de Mai. Norsk Folkeblad, Valdres, Tromsø Stiftstidende, Trondhjems Adresseavis, Bratsberg-Demokraten, Moss Socialdemokrat, Asker og Bærums Budstikke, Bergens Tidende, Smaalenenes Social-Demokrat, Firda Folkeblad, Halden Arbeiderblad. Det er hovedsakelig lokale bokhandlere som averterer Alcott-titler til salgs i sine butikker, hovedstaden inkludert. Da jeg søkte på boktitlene «småfrøkner» og «little women», kom også Svalbardposten til.

om enn sterkt økende mot slutten av århundret – importtallet for svenskspråklige bøker omregnet til kroner lå i 1864 på 8984 og i 1899 på kr 213.156 (Tveterås 1986, 83, 82).

En overveiende del av landets bokomsetning besto på 1800-tallet derfor av danske originalverk, norske forfattere utgitt på danske forlag og fremmedspråklig litteratur oversatt til dansk. Romanimporten økte særlig. Ifølge bokhistorikeren Harald L. Tveterås slo en veritabel «bølge av populærromaner, oversatt fra tysk, engelsk og fransk» inn fra Danmark, og «fikk et stort publikum i Norge», som bokhandlene og leiebibliotekene gjorde sitt for å betjene (1986, 83). Norske forlag var imidlertid sene til å satse på romaner, både oversettelser og originale verk. Den danske markedsdominansen gjenspeiles også i min undersøkelse. De første tiårene er det nesten utelukkende *danske* Alcott-oversettelser, utgitt av Hofboghandler Wilhelm Priors forlag i København, som falbys, til tross for at det er svenskene som er først ute med å satse på forfatterskapet.

Fra og med 1870 til begynnelsen av 1890-tallet utga det Stockholms-baserte forlaget Alb. Bonnier tilnærmet årlig en oversatt Alcott-bok, enten nye titler (totalt 17) eller opptrykk av utsolgte. Boken med «små fortellinger» som Nils Lund annonserte for, er Bonniers femte Alcott-tittel, og man kan undre seg over hvorfor undersøkelsesmaterialet ikke inneholder noen treff på de tidligere utgivelsene, eller at akkurat denne tittelen endte opp hos ham. Nils Lund opptrer et par ganger til i materialet, men tidstypisk med annonser for danske Alcott-oversettelser. Ingen av gangene oppgir han adresse, formodentlig fordi butikken var så kjent, og kundene visste hvor han holdt til. Bokhandler Lund har da også gått inn i litteraturhistorien som Henrik Ibsens

«befuldmægtigede og kommisjonær»; det vil si at Lund skulle ta seg av Ibsens diverse «interesser deroppe», mens dikteren selv oppholdt seg i utlandet.²

Aftenposten er den avisen det averteres mest i – rimeligvis tatt i betraktning at det var flest lesere og bokhandlere i hovedstaden, og at avisen blir ledende i løpet av 1890-årene. Og rimeligvis svinger annonseringen med utgivelsen av forfatterens bøker og tilgjengelighet på markedet. Det er i 1877 at Alcotts liv i Bokhylla.no egentlig tar til. Da finner vi flere bokhandlere som annonserer for de to titlene som så langt var kommet på dansk hos Wilhelm Prior, *Pigebørn eller Meg, Jo, Beth og Amy* (1876) og *Unge Kvinder* (1877). I Danmark utkom de to delene av *Little Women* fem år etter at svenskene fikk sin oversettelse. Men ikke før det andre bindet forelå på dansk, markedsføres det første bindet i Norge. Forlaget averterer i Aftenposten at fortsettelsen av *Unge Kvinner* er «udkommen og kan faaes i alle Norges Boglader». Heftet koster boken kr 4 eller – «elegant indb.» – kr 5,35. Foruten bokhandlerne H. Aschehoug og Jacob Dybwad i Kristiania annonserer L.A. Larsens Boglade i Fredrikshalds Tilskuer tre ganger for *Unge Kvinder* i oktober 1877, og F. Aug. Hess' Boghandel i Kongsvinger tilbyr begge titlene for salg gjennom Hedemarkens

² Se *Henrik Ibsens skrifter* på nett, der det er registrert og gjengitt en rekke brev fra Ibsen til Nils Lund, og der Lund er omtalt i brev til andre personer. I et brev til firmaet Jensen & Comp, Torvgaden, Kristiania, henviser Ibsen dem til «herr boghandler Nils Lund, Rosenkrantzgaden» for betaling av «to middelsstore gammeloste af fineste og bedste kvalitet», som han ber dem sende snarest mulig til sin adresse i München. Det første brevet der Ibsen gir Lund oppdraget som sin «befuldmægtigede»: http://ibsen.uio.no/BREV_1871-1879ht%7CB18750824NL.xhtml?soketreff=Ja&searchString=Nils&fileName=B1871-1879ht.xml&brevID=B18750824NL. Bestillingen av gammelostene: http://ibsen.uio.no/BREV_1880-1889ht%7CB18891019JComp.xhtml?soketreff=Ja&searchString=Nils&fileName=B1880-1889ht.xml&brevID=B18891019JComp

Amtstidende. Hess støter vi på ved ti års mellomrom, sist i desember 1896, da han opplyser om at en ny utgave av Alcotts *I Rosentiden* (1885) inngår blant de mange averterte titlene i hans årlige juleutstilling.

Wilhelm Prior utgir i tillegg til disse tre titlene også *Polly* (1881), *Kristine* (1882), *Søskendebørn* (1885), *Plumfield eller Jo's Hjem* (1887), *Smaafortællinger* (1889) og *Ved Arnen* (1891). Alle averteres etter tur, enkeltvis eller flere sammen, ofte med henvisning til mottakelsen av tidligere utgivelser. 20. desember 1885 averterer P.T. Mallings Boghandel for fire av titlene i Aftenposten og fastslår da at «Pressen har enstemmig og varmt anbefalet de alcottske Bøger som en fortrinlig Læsning for den kvindelige Ungdom.»

Det er ikke bare nye bøker som selges. *Polly* inngår blant en lang rekke brukte bøker som Peter Aas, Pilestrædet 20, annonserer for salg i Aftenposten, 3. desember 1887. Den selges for kr 3.00 (innbundet), mot ny kr 4.50. Peter Aas & Co. flytter etter hvert til Akersgaden 32, ved siden av Apotheket «Kronen», og annonserer 13. september 1912 for «Billige nye Bøger – tildels nedsatte Priser». I listen inngår ni Alcott-titler i dansk utgave for kr 0,90 per stykk, innbundet (syv av titlene er gjengangere fra tidligere, to nye titler er utgitt av Chr. Flor Boghandel: *Lettys landstryger* og *Joes drenge*).

Selv om annonser tradisjonelt utgjorde en stor andel av avisenes innhold – de første avisene utgikk jo tross alt fra adressekontorer, finner vi òg annet stoff som illustrerer Alcotts gjennomslag i Norge. Under overskriften «Dødsfald i Udlandet» melder Aftenposten 15. mars 1888 at «Louise Alcott, den bekjendte amerikanske Forfatterinde til megen Ungdomslektüre, afgik ved Døden forrige Tirsdag 56 Aar gammel». Nekrologen legger vekt på hennes dårlige helse helt fra hun fikk tyfus da hun arbeidet som sykepleier på et

militærhospital under borgerkrigen. I tillegg til Alcotts første bok, *Flower Fables* (1856), trekkes *Little Women* og *An Oldfashioned Girl* frem. Det er i denne forbindelsen navnet til forfatterens far for første gang forekommer i materialet: «Bronson Alcott, en fortrolig Ven af Emerson, var død Dagen forud, og det var paa Reisen til Faderens Dødsseng, at Datteren paadrog sig den Sygdom, som endte med hendes Død.» En mindre del av nekrologen gjengis ordrett i Stavanger Amtstidende og Adresseavis uken etter, 22. mars 1888.

Både Wilhelm Prior og bokhandlene fortsetter å annonsere for de danske utgavene, som i likhet med svenskenes kommer i flere opplag, selv etter at Aschehoug begynner å utgi norske oversettelser av Alcotts bøker i 1908. Søket i Bokhylla.no bekrefter dermed at det gamle tvillingriket utgjorde et felles bokmarked også for Alcott-titlenes del et godt stykke ut på 1900-tallet.

Det kan registreres en merkbar nedgang i avistreff og avertering for bøkene hennes etter 1913–14. Før aktiviteten fislet ut, annonserer Sæbbøs Boghandel gjentatte ganger våren 1913 i Moss Socialdemokrat for «Billige gode Bøker» til én krone stykket, «Alle elegant indbundet», deriblant seks danske oversettelser av Alcott-titler. Den siste annonsen sto på trykk 26. april, ved siden av en kunngjøring fra avisen om seg selv, Moss Socialdemokrat, «arbeidernes blad», og nødvendigheten av å betale abonnementet i tide. Sæbbø anså åpenbart leserne av en avis eid av «foreninger og personer, som er tilsluttet Arbeiderpartiet, og tolker arbeidernes sak» som målgruppe for Alcotts bøker, i dansk utgave.

Under overskriften «Nye bøger» melder Aftenposten 3. juli 1918 at Alb. Bonnier i Stockholm har utgitt Louise M. Alcotts *Goss-skolan i Plumfield*, som om dette var en helt ny tittel. Men *Little Men, or Life at Plumfield with Jo's*

Boys (1871) forelå på Bonnier allerede i 1873, med samme tittel som 1918-utgaven; flere opplag hadde dessuten blitt trykt i de 45 mellomliggende årene. Fra 1910 av kunne det norske publikum for øvrig lese *Hjemmet paa Plumfield* i en oversettelse på Aschehoug.

Anmeldelser

Nordahl Rolfsen må imidlertid regnes som den første norske utgiveren av Louisa M. Alcott, ettersom flere av hennes tekster oversettes og publiseres i Rolfsens *Illustreret Tidende for Børn*, som utkom i årene 1885–94. Det var i bladets Bergens-periode, før redaktøren i 1889 flyttet til Kristiania og orienterte seg mer mot ny norsk litteratur, hun sto på trykk. Aviser som Bergens Adressecontours Efterretninger, Aalesunds Handels- og Søfartstidende, Fredriksstad Tilskuer og Dagbladet meldte når nytt nummer av bladet forelå, og hva det inneholdt. 24. mai 1886 anbefaler Bergens Adressecontours Efterretninger «fremdeles ethvert hjem, som gjør Fordring paa at være et sandt Børne-Hjem, at anskaffe denne sunde og prægtige Børne-Tidende.» Heftet som omtales, inneholder blant annet Alcotts «Onawandah». Fortellingen med den noe underlige tittelen finner vi senere i undersøkelsen spesifisert som *Onawandah, en Indianer Historie*. Den står oppført som nummer to av fire «Øreskrifter», «Folke- og Ungdomslæsning» til 25 øre stykket, som Fr. Nygaard Forlag, Bergen, averterer i Aftenposten 6. desember 1886.

Bladets beste fortellinger inngår i *Hundre historier*, et utvalg i to bind som Nordahl Rolfsen selv sto for på Gyldendalske Boghandel i 1922. Anmelderen i Nordre Bergenhus Amtstidende erklærer 5. desember 1922 at det aldri har eksistert et så ypperlig barneblad i hele Norden som *Illustreret Tidende for Børn*, der bidrag fra de mest fremragende forfattere i inn- og utland ble

publisert. Louisa M. Alcott nevnes i den siste gruppen, Dikken Zwiilmeyer i den første. I bindet med tittelen *Østenfor sol og vestenfor maane* forteller Alcott indianerhistorier, heter det. Samme omtale sto dagen etter i Smaalenenes Social-Demokrat (06.12. 1922).

Aschehougs satsning på Louisa M. Alcott startet med en forkortet versjon av *Little Women* i Elise Horns oversettelse, året etter språkreformen av 1907 og vel 20 år etter at *Illustreret Tidende for Børn* introduserte forfatterskapet i en norsk utgivelsessammenheng. *Smaafrøkner* (1908) var dermed den første boken av Alcott i norsk språkdrakt. De to følgende årene fulgte forlaget opp med «*Smaafrøknerne*» *gifter sig* (1909) og *Hjemmet paa Plumfield* (1910). Men Aschehougs utgaver måtte i flere år konkurrere med billigere danske. Cammermeyers boghandel annonserte høsten 1908 som hovedkommisjonær for subskripsjonstegning på heftevis utgivelse av Alcotts «Fortællinger» (Aftenposten, 29.09. og 02.10.1908). Heftene på 32 sider kostet 30 øre stykket og ble utgitt hver 14. dag. Første tittel var *Pigebørn*, og deretter fulgte ytterligere fem av Priors utgaver. Noen uker senere begynte Aschehoug å annonsere for *Smaafrøkner*.

Den første *anmeldelsen* i undersøkelsen sto på trykk i lokalavisen Valdres, 26. november 1908. Anmeldelsen er signert Helene Lassen, den skrivende prestefruen i Sollia, en fjellbygd i Østerdalen. Lassen bruker halvparten av den korte teksten til å akke seg over at hun før lesningen hadde fryktet å bli servert en overdose sentimental amerikansk prektighet. Anmelderen tematiserer med andre ord sin egen forventningshorisont: Hvorfor skal vi «nu igjen», spør hun, «til at pudse op Louisa Alcott og hendes 'Little women', som blev solgt i 87.000 eksemplarer med det samme de kom ud og som er blit oversat paa næsten lige saa mange sprog som bibelen!»? Det oppgitte salgstallet ser ut til å stamme fra oversetterens forord og viser antagelig til utbredelsen i Amerika

etter utgivelsen der i 1868. Når Lassen likevel «resolut» tar fatt på lesingen, gjøres fordommene til skamme. Boken viste seg å være både «sød» og «morsom» og atskillig mindre dydig enn hun hadde våget å håpe på, «fordi det hele var saa inderlig uskyldig og elskværdig». Og «sandelig var der en hel del spilopper ogsaa». Moralen har anmelderen ikke noe å utsette på; «alle snilde smaapiger» vil bli «henrykt» over å få boken i julegave. «Og de uskikkerlige? blir snilde øieblikkelig, bare de faar læst den». Lassen forutsetter altså at *alle* «smaapiger» utgjør bokens målgruppe. Oversettelsen anbefales som «meget god». Samme anmeldelse sto også i Tromsø Stiftstidende, 2. desember 1908. Avisene sakset gjerne innhold fra konkurrentene og gjenga som sitt eget.

Litteraturkritikken på barnebokfeltet var lite utviklet på denne tiden, men mottakelsen i flere ikke-digitaliserte kilder fremgår indirekte, gjennom markedsføringen. To organer – *Urd* og *Ørebladet* – siteres i forlagets juleannonse for «Bøker for Barn og Ungdom». Å bruke rosende sitater var en vel innarbeidet salgsteknikk også den gang. Bokens tidligere suksess er et hovedpoeng, og anmeldernes blomstrende språk – deres retoriske praksis – skiller seg knapt fra forlagenes reklamemateriell:

Den gamle, gode, søde morsomme verdensberømte Smaapigebog 'Pigebørn' er kommet i norsk skikkelse under titel: 'Smaafrøkner'. Vi sier: Velkommen! Og anbefaler den med tryghed til lidt større smaapiger, som vil finde fornøielse i at reise i aanden over til det amerikanske prestehjem, hvor de fire smaafrøkner lever spøg og alvor. (Aftenposten, 5., 10., 16. og 19.12. 1908)

Anbefalingen tillegges «S.V. i *Urd*», mens det siterte *Ørebladet* hevder at «Nogen Anbefaling af denne Bog om de raske, hjertevarme Smaafrøkner, som baade kan lokke Smil og Taarer frem i Ens Øine, er overflødig».

Bokprisen varierer med innbindingen: kr 2.00, 2.40 og 3.00. *Smaafrøkner* står plassert ved siden av Barbra Rings *Tertit* (3. opplag) under kategorien "For Unge Piker". De andre underkategoriene i den stort oppslåtte annonsen er "For Smaapiker", "For Gutter" og "For Smaapiker og Smaagutter". I Trondhjems Adresseavis 15. desember sakser Aschehoug igjen fra *Ørebladet*, men utvider sitatet ved å inkludere setningen forut for den som ble gjengitt i Aftenposten: «Det er den gamle kjendte 'Pigebørn', som for første Gang foreligger i norsk Oversættelse. Paa dansk har vel de fleste af os læst den i vor Ungdom.» Vi ser at også denne anmelderen uten videre går ut fra at leserne tilhører samme fellesskap («de fleste av oss») som han/henne selv.

Markedsføringsopplegget gjentas når nye Alcott-oversettelser lanseres. Forlaget averterer i flere omganger, sender ut pressemelding og anmeldereksemplarer til avisene og siterer fra mottakelsen. Den begeistrede annonseblurben for «*Smaafrøknerne*» *gifter sig* beregnet på julesalget i 1909 tilskrives Helene Lassen, men kilden som forlaget har hentet den fra, fremgår ikke: «Var 'Smaafrøkner' morsom, saa er fortsættelsen mindst like saa morsom, saa det er ikke tale om andet end at alle som læste den første, maa læse denne ogsaa», hevder Lassen, og presiserer at boken godt kan leses for seg. «Alt er skrevet med et fortryllende liv og en smittende munterhet. Der sies en mengde kvikheter, som oversætterinden har udmerket omsat til norsk.» Lassens opprinnelige anmeldelse inngår imidlertid i Bokhylla-listen – den stammer fra Valdres og ble publisert 11. november, i god tid før julekampanjen. Side om side med Alcotts bok i annonsen anbefaler forlaget Dikken Zwilgmeyers *Inger Johanne* med dertil hørende positive sitater.

Utgiveren kunne like gjerne sakset et utsnitt fra den anonyme dommen over *Smaafrøknerne gifter sig* i Romsdals Amtstidende 13. desember 1909: «Alle, som har læst 'Smaafrøkner' giver sig ikke, før de faar fat i denne fortsættelse. Megs, Jos, Beths og Amys skjæbne interesserer visselig alle.» Igjen opererer anmelderen med «alle» som bokens målgruppe.

Helene Lassen fremstår som en av Alcotts mest iherdige formidlere til et norsk publikum; hun tar for seg bok etter bok, og anmeldelsene gjengis i flere organer. For tredje år på rad anmelder hun den nye oversettelsen – denne gang *Hjemmet paa Plumfield* – med samme uforbeholdne entusiasme. En likelydende tekst sto først på trykk i Arbeiderpartiorganet Bratsberg-Demokraten, 14. november 1910, og tre dager senere i Valdres (17.11.2010). Ifølge Lassen kan det «ikke tænkes» en «hyggeligere serie av barnebøker end frøken Horns oversættelse og omarbeidelse til norsk av Louisa Alcotts smaa verdensberømte bøker». Hun synes at *Hjemmet paa Plumfield* «næsten overgaar de to foregaaende». Selv om hun mener den «maa karakteriseres som en guttebok, vil den uten tvil læses med like stor interesse av smaapiker.» Også den gang leste jenter mer på tvers av kjønsspessifikke kategorier enn gutter. Uansett fastslår Lassen at boken «ikke noksom kan anbefales som en god og morsom barnelektüre.»

I forlagets store desemberannonser for barne- og ungdomslitteratur samme år (Aftenposten, 8., 14. og 17.12. 1910) finner vi *Hjemmet paa Plumfield* sammen med Dikken Zwiłgmeyers *Hos farfar paa Løvly*, Barbra Rings *Da Peik skulde gjøre sin Lykke* og en ny utgave av Hanna Winsnes' *Aftenerne paa Egelund* («Gjennemset av Helene Lassen») plassert blant bøker «For Smaapiker og Smaagutter». Det siteres fra en anmeldelse signert Lassen, som skal ha stått på trykk i Norske Intelligenssedler: «Man rigtig sitter og fryder sig over hvor

godt det er gjort og morer sig over hvorledes hun har luret ut av guttene deres aller bedste og intimeste uttrykk.»

Foruten annonser og anmeldelser utgjør Aschehougs egne bøker en av de viktigste salgs- og informasjonskanalene for forlagets titler. Det siteres fra positive anmeldelser, og Alcott figurerer på lister over så vel «Ungdomslitteratur» og «Bøker for barn og ungdom» som «Verdenslitteraturens populæreste bøker» og da i selskap med navn som Kaptein Marryat, Charles Dickens, Alexandre Dumas, Walter Scott, Leo Tolstoi og Charlotte Brontë. Dickens, Brontë og Scott var forfattere Alcott satte høyt lenge før hun selv slo igjennom.

De tidlige leserne

Anmeldernes åpenbare gjensynsglede ved lesningen av *Smaafrøkner* kommer likeledes til uttrykk i et sitat fra Bergens Tidende gjengitt på baksiden av *Smaafrøknerne gifter sig*. Avisens anmelder spør om der mon er «nogen af de Voksne og af den lidt ældre Generation som ikke under sine unge Piger at læse Miss Alcotts Pigeboern og som har glemt den Fryd, hvormed man selv læste hin Bok?»

Fortroligheten med Alcotts forfatterskap blant voksne lesere ved begynnelsen av forrige århundre stadfestes i et annet treff på søkelisten, det ambisiøse verket *Forældre og børn*, redigert av Aksel Arstal og utgitt på Aschehoug i 1902. Verkets vel 80 bidragsytere, derav 16 kvinner, tematiserer ifølge forordet de fleste spørsmål som «opstaar eller bør opstaa i egtefællers forhold som forældre eller i forholdet mellem dem og børnene». Hverken avsender- eller målgruppe er spesifisert nærmere enn at det dreier seg om en bok «fra forældre til forældre». Men ettersom det er embetsmannssjiktet som uttaler

seg i *Forældre og børn*, finner vi mest sannsynlig også det beregnede publikum hovedsakelig blant funksjonærer og frie yrker – embets- og tjenestemenn, sakførere, leger, lærere osv. Det var denne yrkeskategorien som etter 1875 vokste mest av alle. Med familiemedlemmer telte den i 1875 totalt 62.000 personer, tilsvarende 3,5 prosent av befolkningen. I 1900 var antallet økt til 108.000 og 4,8 prosent (Tveterås 1986, 20).

Bare de kvinnelige medarbeidernes sosiale status spesifiseres. Fru Helene Lassen er en av dem. Hun skriver om «Friluftsliv» og «Barneblade» (skrivemåten av «børn»/«barn» varierer selv mellom verkets hovedtittel og undertittel). Litteratur og lesing går igjen i flere bidrag. Theodor Caspari (1853–1948), dikter og adjunkt ved Oslo Katedralskole, tar for seg «Hva vi læste» og «Hvad vore børn og vor ungdom læser». Han refererer resultatene av en undersøkelse som har kartlagt hva cirka 100 menn og kvinner leste i sin oppvekst, avgrenset til perioden 1830–70. Dette omfatter blant andre generasjonen(e) til Nordahl Rolfsen (født 1848), Dikken Zwiłgmeyer (født 1853) og Helene Lassen (født 1858). Vi får ikke opplyst hvem respondentene i leseundersøkelsen er, hvordan utvalget har foregått, eller hvordan dataene har blitt innhentet og registrert. Men Caspari navngir 20 personer som har bistått i arbeidet med hans «statistiske fremstilling», hvorav syv «fruer». De 13 mennene var med ett unntak ansatt i skoleverket (fra folkeskole til universitet).

Caspari gjengir både egne oppfatninger og respondentenes synspunkt på egnet lesestoff for barn og unge. Oppfatningene fremstår som heller paternalistiske, i tråd med bokens gjennomført kristne overbygning. Enten den forfektes av jurister, leger eller prester, troner Gud øverst, og hjemmet og familien defineres som statens «ophav» og «grundlag». De viktigste dydene er renhet, sunnhet og disiplin. Betingelsen for et sunt og sedelig samfunn og for

all disiplin finnes i «et sundt og sedeligt familieliv» (5), mens den «tøilede kjønndrift» betegnes som «en af samfundets virksomste drivfjære til udvikling» (11). Da er det knapt å undres over at Caspari anser de bibelske skrifter som den beste lesning for barn i alle aldre (460), eller at en av respondentene anbefaler å utsette romanlesing så lenge som mulig ettersom den «egger seksuallivet og sløver iagttagelsesevnen» (460).

Foreldre- og besteforeldregenerasjonen hadde mange færre gode barnebøker å velge mellom sammenlignet med barn og unge senere, minner Caspari sine lesere om. Men heldigvis, slik han fremstiller det, var de «fri for visse moderne produkter», nærmere bestemt «Indianerfortællingerne» (458). Da mener han ikke James Fennimore Coopers, som «i modsætning til de banale moderne indianerfortællinger» holdes frem som «noget af det sundeste, poesirigeste, en gut kan læse» (459). Den eldre litteraturen som Caspari-generasjonene leste, og som de selv har bidradd til å kanonisere, anses gjennomgående som mer høyverdig enn samtidslitteraturen. Sammen med andre oversatte klassikere som *Robinson Crusoe*, *Onkel Toms hytte*, *Tom Browns skoledage* og *Heidi*-bøkene inngikk «Louise Alcotts bøger» blant favorittlesingen deres (457) i tillegg til hjemlige titler som Hanna Winsnes' *Aftnerne paa Egelund* (1852) og Oluf Falck-Ytters *Haakon Haakonsen, en norsk Robinson* (1868–69/1873).

Kapittelet «Hvad vore børn og vor ungdom læser» bygger ifølge Caspari på svar fra 1500–2000 skoleelever av begge kjønn og i alle skoleslag i Kristiania, bestemt til respondenter ved Tøien folkeskole, Vestheim gutteskole, Olaf Bergs pikeskole, Katedralskolens gymnasium og Handelsgymnasiet. Han forklarer ikke hvordan svarene er innhentet, hvilke spørsmål man har stilt, hvor mange av hvert kjønn som har svart på de forskjellige skoleslagene og klassetrinnene, og hvorfor slingringsmonnet for det oppgitte antallet

respondenter er på hele 500. Undersøkelsen har kjønnsmessige og sosiale dimensjoner som i begrenset grad kommenteres eksplisitt. – Det faller tydeligvis utenfor det antatte tolkningsfellesskapets forventningshorisont og retoriske praksis. Men sosiale forhold fremkommer indirekte gjennom valg av deltakende skoler, respondentenes svar og Casparis omtale av lesepreferansene deres.

Bare Tøien folkeskole på byens østkant kan antas å representere befolkningens lavere sosiale lag. Vestheim og Olaf Berg er privatskoler på hovedstadens vestkant, og bare en forsvinnende liten del av befolkningen gikk ved forrige århundreskifte på gymnaset. Av totalt 1313 gymnasiaster fordelt på tre klassetrinn i hele landet (1900–01) var det 155 jenter. Jenter ble ikke tatt opp på Katedralskolen og Handelsgymnaset før i henholdsvis 1902 og 1905 og kan derfor ikke ha bidratt til undersøkelsen som refereres i *Forældre og børn*. Det totale antallet elever som i 1900–01 gikk på middelskolen, var 9083. Av 2151 som tok middelskoleeksamen, var det 842 jenter. På landets (offentlige) folkeskoler gikk det i 1900 totalt 336.230 elever fordelt på syv klassetrinn (dersom man legger sammen bygd og land, faste skoler og omgangsskoler). Det gir årskull på vel 48.000 elever. Privatskoler som Vestheim og Olaf Berg telles ikke med her.³

Favorittforfatteren blant gutter i alderen ni til femten–seksten år på «den høiere skole» (det vil i undersøkelsen si den private Vestheim gutteskole) var Bernt Lie. 61 av hundre respondenter hadde lest bøker av ham (464). Deretter

³ Se SSB, historisk statistikk, tabell 5.9; Statistisk årbok 2000, tabell 189: Gymnas og middelskole. 1875–1956 <http://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-040230-189.html>; og Statistisk årbok 2000, tabell 189: Folkeskoler. 1837–1946 <http://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-040220-187.html>.

fulgte flere forfattere og titler med en skår på 22–23 prosent (Ingemann, Marryat, *Robin Hood*, fortellingene i bladet *Norske Gutter*, Edvard Ellis' indianerfortellinger). Blant jentene i samme aldersgruppe og skoleslag (med andre ord Olaf Bergs pikeskole) regjerte *Inger Johanne* øverst. «Hele 71 pct. af den høiere skoles smaapiger har læst hendes bøger», skriver Caspari (464), som om det var hovedpersonen og ikke Dikken Zwilgmeyer som hadde skrevet dem. *Katy*-bøkene oppnådde 50 prosent, *Vildkatt*-bøkene 44 prosent, Bjørnson 31 prosent (mot 11 prosent blant guttene) og Bernt Lie 28 prosent. Jentene leste på tvers av forventningene mer enn guttene. Alcott ble rundt 1900 ifølge den refererte undersøkelsen lest av 10 prosent av jentene i «den høiere skole». Andre og nyere pikebøker hadde overtatt posisjonen, og Aschehougs norske oversettelser forelå enda ikke.

Den rapporterte utenomlesingen blant gutter og jenter i folkeskolens 4.–7. klasse, det vil si aldersgruppen 10–14 år på Tøien skole, var «betydelig mindre» (465) enn i privatskolene for bemidlede barn. Mest lest var Jules Verne og en *Robinson Crusoe*-adaptasjon (466) med 23 prosent. *Inger Johanne*-bøkene ble lest av 13 prosent, like mye som Marryat og *Heidi*-bøkene. Favorittlesing nummer to og tre på Olaf Bergs pikeskole, *Katy* og *Vildkatt*, skårte under 4 prosent, Bernt Lie bare 1 prosent, og Alcott nevnes slett ikke. Fordi Caspari ikke oppgir hvor mange som har svart i hver kategori, kan det være farlig å trekke sammenligningen for langt, men det ser ut til at Zwilgmeyers *Inger Johanne*-bøker og Bernt Lies titler med flere andre må kunne betegnes som fenomen blant de mer bemidlede. «Til gjengjæld indtager, som forstaaeligt kan være, den obskure kolportagelitteratur, hvoriblandt 'indianerfortællingerne', en ikke ringe plads paa folkeskolebørnenes liste», skriver Caspari, og refererer to kommentarer av bibliotekaren på Tøien, B. Heddeland: «Ofte er det vistnok i de hidhørende samfundslag hjemmenes voksne, som er de egentlige læsere af

barnebøgerne.» «Billeder i bøgerne øger efterspørgselen i utrolig grad» (466). Men i tillegg til lesevaner og ferdigheter, tid og anledning, har litteraturpreferanser naturligvis å gjøre med muligheten for å kunne kjøpe eller låne en bok og tilgang til gode nok lysforhold å lese den i, selv om disse grunnleggende betingelsene ikke kommenteres av Caspari og hans medhjelpere.

Blant elevene i gymnaset troner Bjørnson og Ibsen høyest, med circa 75 prosent hver. Det sondres ikke mellom gutter og jenter, antagelig fordi undersøkelsen bare omfatter gutter – uten at det heller kommenteres. Trolig oppfattet man dette som selvsagt. Jonas Lie følger med 50 prosent og Ingemanns historiske romaner med 41. Caspari vedgår at det er vanskelig å skille mellom elevenes tidligere lesing, og hva de leser på gymnaset, men han påpeker likevel at Charles Dickens oppnår «kun 16 pct. Og Cooper endog kun 6 pct.» (467). Det er ikke urimelig å tenke seg at svarene til dels kan forklares med en *placebo*-effekt, at respondentene på Handelsgymnaset og i Katedralskolens øverste klasser har ønsket å gjøre et godt inntrykk på lærerne og dem som gjennomførte undersøkelsen. Hvem var det vel da bedre å fremheve enn nettopp Ibsen og Bjørnson, de to norske forfatterne med størst ry i de høyere samfunnsklassene både i utlandet og her hjemme? Litteratursynet til grunn for elevundersøkelsen og *Forældre og børn* var jo av det konservative slaget. I undersøkelsen av foreldre- og besteforeldregenerasjonenes ungdomslesning er det «Ibsen og atter Ibsen» som trekkes frem, når de intervjuede blir spurt om «hvem der har sat sit stempel paa dem, og hvem der har været dem til nytte i livet» (461). Hamsun, karakterisert av Caspari som «bizarr», oppnådde ikke mer enn 5–6 prosent blant gymnasiastene. Hverken Inger Johanne eller Alcott inngår i den lange rekken av titler og forfattere som de responderende gymnasguttene nevner i leseundersøkelsen.

Normskifte?

Hva *bør* så de unge lese? Spørsmålet diskuteres og besvares av bokverkets redaktør, Aksel Arstal, med bistand av 15 navngitte personer, alle ordentlige samfunnsstøtter å dømme utfra titlene deres. Det viktigste er å «holde al ligefrem usund læsning borte fra den unge slegt», fastslår han. Litteraturen bør bidra til en positiv utvikling og fremme «aandens velvære og vekst». Usund lesning virker «hidsende eller lammende paa nervesystemet» og «vækker urene tanker og pirrer kjønssnerverne». Alt det foreldre og barn advares mot, finnes angivelig i datidens nye «realistiske» litteratur (469). Arstal betegner den som stakkåndet og uten positive idealer og mener den faller igjennom sammenlignet med klassikerne. Nyere barnelitteratur anses å være for fantasidiktert og kunne lett friste til «aandelig magelighed». Spesielt uttrykker han bekymring for de unges romanlesning, og da – nær sagt som vanlig – i særdeleshet «pigernes». Tendenser til «slugeri» anbefales stagget med rasjonering. «Ellers er udbyttet bare tunghed i hovedet, øget slaphed og træthed» (474). Flere av advarslene mot moralsk oppløsning og farer forbundet med nye sjangre og medier gjenkjenner vi fra senere reservasjoner mot fjernsyn, dataspill, nettbruk og sosiale medier.

Lesing av kvalitetstekster fremholdes i *Forældre og børn* som et foredlende gode, og kvalitet forbindes med hva foreldrene og besteforeldrene fordypet seg i. Det er følgelig ikke rart at anmelderne, som vi bør kunne plassere midt i Caspari-fellesskapet, lovpriser oversettelser av Louisa M. Alcott. *Little Womens* normsett er kristent, og John Bunyans allegoriske *The Pilgrim's Progress* (1678), om Christian som forlater kone og barn for å realisere den kristnes mål om å komme til himmelen og oppnå frelse, skrives inn som en slags rammefortelling. I tillegg kunne leserne av *Pigebørn* finne rikelig med ungdommelige virketrang, hverdagsproblemer, lek og moro. Til tross for at

lesere nok «slukte boken», og at den inneholder brudd med borgerlige konvensjoner (hovedpersonen Jo ville helst vært gutt, nekter å lyde døpenavnet Josephine og oppføre seg som en tekkelig ung dame, men drømmer om å gjøre suksess som forfatter og bli økonomisk uavhengig) kan den knapt betegnes som annet enn «sund». Familielojalitet, nøysomhet og åndelige verdier prises sammen med selvstendighet og kunstneriske ambisjoner. Verket ville ikke hatt et så umiddelbart gjennomslag hverken i Amerika eller i andre land om den hadde blitt oppfattet som «usedelig».

En anonym anbefaler av Aschehougs *Smaafrøkner*-utgivelse, som nok ikke hadde lest oversettelsen, karakteriserer i Aftenposten (23.12.1908) de fire March-søstrene som nettopp grunnleggende «sunde». Gitt Caspari-miljøets grep om smak og moral rundt forrige århundreskifte – hvis forfatterne av *Forældre og børn* ikke representerte samfunnets kjerneverdier, ville neppe Aschehoug ha satset på et så ressurskrevende prosjekt – er det imidlertid underlig at anmelderne av *Smaafrøkner* ikke kommenterer at den norske utgaven skiller seg ganske betraktelig fra *Pigebørn*, og at mye av det kristne og moraliserende stoffet er redusert.

I sin sammenligning av norske *Little Women*-adaptasjoner har Kari Skjønberg (1979) undersøkt hva som ligger i Elise Horns uspesifiserte opplysning i forordet om at oversettelsen «er en del forkortet». Skjønberg fastslår at Horn faktisk har strøket i underkant av *halve* originalteksten og i den forbindelse tatt bort alle referansene til *Pilgrim's Progress*. Har heller ikke anmelderen som anbefalte Horns versjon av *Smaafrøkner* så varmt i Bergens Tidende, og som forlaget siterte, tatt seg bryet med å lese den nye utgaven? Eller var ikke normsettet som tilsynelatende gjennomsyrrer *Forældre og børn* så ensidig didaktisk og moraliserende som en kan få inntrykk av likevel? Helene Lassen må vel i hvert fall ha lest *Småfrøkner* og synes ikke å

ha savnet noe? Som prestefrue og sikkert vel bevandret i Bunyans meget utbredte bok (to norske utgaver fra henholdsvis 1874 og 1881 gikk i mange opplag) virker det ikke som om hun mente at *Pilegrimens vandring* var et verk datidens unge lesere trengte – eller brant etter – å kaste seg over. Den samme vurderingen lå antagelig til grunn for oversetterens og forlagets tilpasning av teksten.

Aschehougs versjon av *Smaafrøkner* kan tolkes som et utslag av en tiltagende kulturell frigjøring fra kirkens dominans. Prosessen gikk i rykk og napp på de forskjellige samfunnsområdene. Selv om sekulariseringen ikke synes å ha påvirket tankegodset som formidles gjennom *Forældre og børn* synderlig, hadde den religiøst-didaktiske barnelitteraturen like fullt mistet sin dominans, og bøker med et mer gjennomført barneperspektiv vokste frem. I Norge skjedde det mot slutten av 1800-tallet (Birkeland m.fl. 2005). Abolisjonisten og sufragetten Louisa May Alcott bidro til det. Tilpasningen av hennes verk til nye tider og lesergrupper gjenkjenner vi fra oversettelsen av andre barneklassikere.

Reduksjonen av stillestående partier og det religiøst-didaktiske stoffet gjorde familie- og dagligliv, relasjonen mellom søstre og deres forskjellige persontyper mer fremtredende. Ikke minst ble Jos opprør mot en begrensende kvinnerolle tydeligere, og nettopp dette opprøret var grunnen til at så mange identifiserte seg med henne, i land etter land (Clark 2014). Populariteten reflekterer endringer i synet på kvinners stilling, og førte samtidig til at mange andre forfattere fulgte i Alcotts kjølvann. Jo March banet rett og slett veien for de viltre og uavhengige jentene som i likhet med Dikken Zwiłgmeyers Inger Johanne inntok barnelitteraturen allerede på 1800-tallet. At lesere fra fjern og nær kjente seg igjen i Jo, fremgår også av Bokhylla-listen. Så vel Simone de Beauvoir som Gloria Steinem skriver om

den store betydningen *Little Women* hadde for dem. Av norske (barne)litteraturforskere er det Kari Skjønberg som har publisert mest om Alcott. I tillegg til å sammenligne de norske adaptasjonene med originalteksten (*Hvem forteller? Om adaptasjoner i barnelitteratur*, 1979) har hun særlig diskutert den i et kjønnsrolleperspektiv. Karakteristisk for arbeidet hennes er tittelen på en artikkel i *Samtiden* fra 1962: «Opprørerne i pikebøkene».

Leksika

Samtidig med at avisannonseringen for *Pigebørn og Unge Kvinder* i 1877 tok seg opp, trer Alcott òg inn i andre deler av offentligheten – først i kommersielle leiebibliotek og mer lukkede leseforeninger, deretter i offentlige bibliotek og i sjangre knyttet til kunnskapssamfunnets utvikling, som leksika og lærebøker. Undersøkelsen av et forfatterskaps utbredelse kan dermed brukes som inngang til å studere både litterær kanonisering og bredere demokratiseringsprosesser for å gjøre litteratur og kunnskap tilgjengelig for flest mulig, og dessuten personene som drev dem igjennom. Da oppdager man at pionerer på ett felt gjerne spiller sentrale roller også på andre. En av dem er Haakon Nyhuus. Etter at han hadde gjort seg bemerket som sjef for Deichmanske bibliotek og utviklet det til et foregangsbibliotek i folkeopplysningens tjeneste, ble Nyhuus hentet til Kirkedepartementet som biblioteksakkyndig i en deltidsstilling, med ansvar blant annet for katalogene. Han utarbeidet da den første *Katalog over bøger skicket for Folkebogsamlinger* (Kirkedepartementet, 1903), der fire titler av Louisa M. Alcott inngår: *I Rosentiden*, *Landsbybørnene*, *Pigebørn* og *Unge kvinder*. Å få innpass i katalogen var viktig for forfatterne og deres utgivere ettersom offentlig støttede boksamlinger måtte foreta sine innkjøp med utgangspunkt i katalogen.

Nyhuus dukker så opp i Bokhylla-materialet i egenskap av sitt virke som hovedredaktør for det størst anlagte norske leksikonet inntil da: *Illustreret Norsk Konversationsleksikon*, utgitt av Aschehoug i seks bind 1907–13. Det første bindet har en kort tekst om Louisa May Alcott, «amr. forfatterinde». Fødselsåret er feilaktig oppgitt til 1833 (korrekt er 1832), og deler av den tilmålte plassen går med til å opplyse om at hun er «datter av Emersons ven, filosofen Amos Bronson A. (1799–1888)». Amos Bronson, som bare gikk under navnet Bronson, ble ikke vurdert som viktig nok til at han fortjente et eget oppslag. På samme måte som faren ikke desto mindre vel er ment å gi autoritet til datteren, låner Emerson autoritet til sin venn, og i neste omgang til dennes datter. Ellers kan vi lese at hun «vandt først ry med den smukke fortælling for ungdommen 'Little Women' (1868), fortsatte i samme spor med fortællinger som 'An oldfashioned girl', 'Little men, or Life at Plumfield', 'Aunt Jo's scrap bag', 'Jo's boys' o. m. a.»

Alcotts raske kanonisering i det dansk-norske språkområdet fremgår imidlertid allerede av oppføringen hun tilgodeses med i et konversasjonsleksikon fra 1880-årene, og som resulterer i at hun blir så å si uunngåelig i senere verkutgivelser. I *Nordisk Conversationslexikon* (1884, 3. utgave, Forlagsbureauet i København) nevnes fem av titlene hennes (på engelsk), dessuten at hun pleiet syke under borgerkrigen, og at bøkene er oversatt til flere språk. Fødselsåret er også her angitt som 1833, men faren får ikke være med. Det får han heller ikke i det ultrakorte oppslaget i *Norsk Lomme-Konversations-Lexikon. Paa Grundlag af Kürscheners Taschen-Konversations-Lexikon* fra 1991 (Alb. Cammermeyers Forlag, Kristiania). Fødselsåret er imidlertid korrekt: «Alcott, Louise May, født 32, amerikansk forf. af udbredte barneskripter (tildels oversatte paa norsk).» To år senere fremheves derimot Amos A. som opphavet til den amerikanske «Forfatterinde» (men ikke vennen til Emerson) i *Salmonsens store*

illustrerede Konversationsleksikon. En nordisk Encyklopædi (Brødrene Salmonsens, København, 1893). Artikkelen er flere ganger lengre enn de andre jeg hittil har vist til, og fødselsåret er riktig. Mange titler regnes opp, og vi kan lese at hun under borgerkrigen ble sykepleierske i et militærhospital i Washington. Erfaringene der resulterte i to utgivelser. Vi kan lese at «[a]dskillige af Hendes Fortællinger ere oversatte paa Dansk og Norsk.» På det tidspunkt begrenset de norske utgivelsene seg til fortellingene Nordahl Rolfsen publiserte i *Illustreret Tidende for Børn*.

Dette er opptakten til et omfattende antall treff på Louisa M. Alcott i leksika av ymse slag – ettbinds, tobinds og et varierende antall flerbindsverk som kommer i stadig nye utgaver, samtidig som stadig flere forlag melder seg på i konkurransen om kundene. Aschehoug innehadde lenge posisjonen som det norske leksikonforlaget fremfor noe. Men konkurrerende norske flerbindsleksika ble også utgitt på F. Bruns Bokhandels forlag, Nasjonalforlaget, Gyldendal, Fonna, Johan Grundt Tanum, Tiden, Cappelen, Damm, Faktum og Hjemmets Bokforlag.

Både det store antallet konkurrerende utgivelser og alle opplagene og revisjonene de gikk i, gjenspeiler samtidens tro på betydningen av opplysning og sakkunnskap og på å ha faktakunnskapen håndfast tilgjengelig i hjemmet, inntil ny teknologi og nettpublisering gjorde denne typen verkutgivelser uøkonomiske. Alcott i Bokhylla bekrefter det samme. Der finner vi òg spesialiserte oppslagverk som *Verdenslitteraturen* (Cappelen Fakta, 1995), et «minileksikon» med forfatterbiografier, litterære begreper, verk og personer, etablert på grunnlag av forlagets leksikonbase. Oppslaget om Alcott kan knapt bli kortere – «1832–88, amerikansk forfatter. Skrev en rekke barne- og ungdomsbøker. Mest kjent for *Little Women* (1969, norsk overs. Småfrøkner).» Man kan lure på hvem verkets målgruppe skulle være. Kanskje

den samme som for Aftenpostens litteraturhåndbok fra 1950, utgitt på Schibsted med tittelen *Hvem skrev hva i de siste 25 år?* Redaksjonen forklarer at hensikten med oppslagsboken, myntet på «det lesende publikum», er å tilby svar «i en fart (...) på spørsmålet: Hvem skrev hva?». Dette er lenge før *smartphonen* kan løse slike problemer enda raskere. Redaksjonen gjør oppmerksom på at de ikke har «tatt hensyn til enkelte forfatteres nasjonale holdning under krigen» (upaginert forord). To titler av Alcott er tatt med.

Alcott vs Alcott

Det som står om Louisa M. Alcott varierer lite fra oppslagsverk til oppslagsverk og avhenger mest av spalteplassen viet til henne. Redaktørene skjelte opplagt til konkurrentenes utvalg av oppslagsord. Mest interessant har det derfor vært å sammenligne hva som står om far og datter, og hvilke endringer som kan spores. Aschehougs Konversationsleksikon skiller seg da ut. Teksten i de fire første utgavene, der Illustreret Norsk Konversationsleksikon regnes som den første, er ganske like. Omtrent én linje av vel fem går med til å forklare hvem hun er datter av, men fra og med andre utgave (1920) nevnes det ikke lenger at faren var venn av Emerson. Feil utgivelsesår på *Little Women* videreføres inntil 5. utgave (1968), da oppslaget om Louisa M. Alcott revideres noe. Adjektivene benyttet for å karakterisere *Little Women* – «den pene og rørende fortelling for ungdommen» – strykes. Det legges til at «A. var aktiv i kvinnesaks- og annet reformarbeid.» Fortsatt står det hvem hun er datter av, og for første gang både i dette leksikonet og i alle de verkene som inngår i Bokhylla-listen, vies en egen artikkel til Amos Bronson Alcott, «amer. filosof», som attpå til er mer enn dobbelt så langt som den om datteren. Begge er signert «O. Ø.».

I oversikten over medarbeidere står Orm Øverland, cand. philol., oppført som medarbeider på amerikansk litteratur. Øverland, som året etter fullførte sin ph.d. ved Yale University, har i det feministiske og antiautoritære merkeåret 1968 endret leksikonets retoriske praksis og valgt å la en ubetydelig mannlig filosof overstråle en av de mest leste kvinnene i amerikansk litteratur. Handler dette om kjønn, om at filosofi nærmest uansett rangeres over barnelitteratur, om leksikonmedarbeiderens særlige preferanser eller om en kombinasjon? Bronson Alcott var riktignok en pedagogisk foregangsmann, slik det fremheves. Men skolene han drev, ble kortvarige. Han holdt seg med pseudovitenskapelig raseteori og mente at lyse og blåøyde mennesker (Bronson selv og et par av døtrene) sto over de brunøyde og mer mørkhudede (hustruen Abba og datteren Louisa), slik også noen grønnsaker sto over andre i hans moralske forklaring av alle forskjeller. Selv var han angivelig syndefri og for opptatt av å pleie sin sjel til å bekymre seg over familiens elendige økonomi. Det var opp til konen og døtrene fra ung alder av å forsørge dem alle. Han støttet nok kvinners rettigheter, men spilte i eget hjem rollen som den ubestridte patriark. Det falt ham lett å bruke store og høyttrevende ord. «Orphic Sayings», den ene av fem titler som Orm Øverland trekker frem av Bronson Alcott (mot tre av Louisa M.), ble i samtiden latterliggjort for å være pompøs og uforståelig. Ifølge John Matteson, som i *Eden's Outcasts* (2007) har skrevet historien om «Louisa May Alcott and her Father», ødela Bronsons orfiske «sayings» hans rykte som forfatter så ettertrykkelig, at ingen redaktør ville ta i noe manus fra hans hånd på et kvart århundre (2007, 93–95).

Den tredje utgaven av *Gyldendals store konversasjonsleksikon* (1972) fulgte eksempelet til *Aschehougs Konversationsleksikon* og inkluderte for første gang en omtale av Amos Bronson Alcott, om enn vesentlig kortere enn konkurrentens, omtrent like lang som oppslaget om Louisa. Det heter blant annet at Bronson var en «hardt forfulgt reformator i barneundervisningen».

De to forlagene slo i 1975 sin leksikonvirksomhet sammen, opprettet Kunnskapsforlaget i fellesskap og kom i 1978 med første utgave av *Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon*. Tekstene om far og datter er omtrent de samme som i siste utgave av *Aschehougs konversasjonsleksikon* (1968). Artikkelforfatteren er da også den samme. Teksten om Louisa May Alcott er uforandret, noe i teksten om Bronson Alcott er strøket, annet lagt til, som at «Alcott ledet det kortlevde og mislykkede kommunistiske samfunnet Fruitlands og utgav flere bøker.»

Hos Matteson kan vi lese at landbrukskollektivet Fruitlands, ett blant mange andre i USA på den tiden, ble etablert i juni 1843, da Bronson var 43 og de fire døtrene tre–tolv år gamle. Prosjektet var så dårlig planlagt og organisert at alle beboerne, barna inklusive, frøs og sultet. Den som arbeidet tyngst av alle og slet seg ut, var Abba. Da det hele raknet etter syv måneder, sto Bronson på nippet til å gå inn i et mannskollektiv. Selv om han valgte å bli hos familien, overlot han til hustruen å besørge det de trengte for å overleve. Han hadde ingen kvaler med å ta i mot støtte, hverken fra venner som Emerson eller fra svigerfamilien. Nøden og fattigdommen som preget Louisas oppvekst, gjorde henne oppsatt på å tjene penger, slette familiens gjeld og sikre dem økonomisk. Ansvarer overtok hun fra moren, ikke fra faren. Av *The Journals of Ralph Waldo Emerson* (1960) fremgår det at Emersons følelser for ham svingte betraktelig. Han oppfattet Bronson både som svært begavet og som monomant ensopret og selvopptatt, en arbeidssky tåkefyrste, som hevet seg over dem som slet tungt, og som det ikke var mulig å ekstrahere noe av ypperlig kvalitet fra.

Beslutningen om å innføre et eget oppslag om Bronson Alcott og lengden det skulle få sammenlignet med Louisa M. Alcotts bygget neppe på vurderinger av leksikonlesernes – tolkningsfellesskapets – forventningshorisont på slutten

av 1960-tallet, men snarere på den fagansvarliges egne preferanser. Og etter at Bronson Alcott var kommet inn, ble han stående i *Store norske leksikon*, uansett hvor tiltagende marginal han ble i hjemlandet og skriftene hans glemt. Bronson Alcott har først og fremst overlevd i kraft av datterens posisjon og som «far til March-søstrene» i *Little Women*. Eksempelet Alcott vs Alcott kan fungere som en betimelig påminnelse om at leksika langt fra er ideologisk nøytrale. Om faktaopplysningene som formidles i og for seg er korrekte, kan det være vel så viktig å studere den retoriske praksisen som utøves, hvordan informasjonen presenteres, og hva som utelates.

Oppsummering: Alcott i Norge

Avisene i Bokhylla-materialet tegner et bilde av en amerikansk forfatter med et stort og begeistret publikum i Norge. Det understøttes av andre kilder på listen. Men sammenlignet med andre land, slik Beverly Lyon Clark gjennomgår resepsjonen i *The Afterlife of Little Women* (2014), må Louisa M. Alcott ha vært mindre lest, oversatt og kommentert hos oss utover på 1900-tallet enn for eksempel i England, Nederland, Frankrike og Japan. Mens elleve titler er oversatt til japansk (Clark 2014, 144), finnes det bare fire på norsk (de danske utgavene regnes selvsagt ikke med her). *Little Women* er ikke uventet den boken som foreligger flest ganger på norsk, utgitt av Aschehoug (1908, 1923), Damm (1940, 1951, 1961), Ansgar (1957), Stabenfeldt (1978) og Aller Media (2012).⁴ Alle er mer eller mindre forkortet, de siste (fra 1961, 1978 og 2012) formidler under 15 prosent av teksten og fremstår som glattpolerte idyller. *Good Wives* kom på Aschehoug (1909) og Damm (1941, 1953), *Little*

⁴ Utgavene til Ansgar og Aller Media finnes ikke i Bokhylla. Damm lanserte sin første utgave med tittelen *Jomfru Jo*, mens oppfølgeren hadde tittelen *Jomfru Jo prøver lykken*. I senere utgaver gikk man tilbake til de innarbeidede Aschehoug-titlene fra 1908 og 1909.

Men. Life at Plumfield på Aschehoug (1910) og Lutherstiftelsen (1955, 1966), *Eight Cousins* på Norsk Barneblads Forlag (1955). I Nederland kom det sammenligningsvis minst 14 nye utgaver av *Little Women* i perioden 1946–95, og i Frankrike har det etter 1960 blitt utgitt 26 nye illustrerte utgaver. Av illustrerte engelskspråklige utgaver etter 1960 finnes det ifølge Clark (2014, 188) om lag 70. Ikke-illustrerte utgaver kommer i tillegg.

Ingen biografier inngår i det norske materialet. Etter 1960 har det derimot blitt lansert mer enn åtte boklengdes livsskildringer på engelsk i tillegg til mer enn 24 biografier beregnet på ungdom (2014, 172). At *Little Women* muligens er den mest adapterte av alle romaner til film- og fjernsynsmediet, med minst 23 adaptasjoner på forskjellige språk (156), eller at litteraturforskere har viet Alcotts forfatterskap markant økende oppmerksomhet fra 1970-årene av, fremgår heller ikke av den norske resepsjonen. Men hele spekteret av kilder som Bokhylla inneholder, illustrerer likevel hvor tilstedeværende hun har vært også i den norske offentligheten. Personlige beretninger vitner om et heftig forhold til Alcotts univers og sterk identifikasjon med Jo.

Flest norske utgaver kom rundt midten av forrige århundre, i de oversatte barneklassikernes storhetstid. I avisene går Alcott først og fremst igjen fra 1870-årene av og til 1915. I andre kategorier, som kataloger, oppslagsverk og lærebøker, finner vi henne tvers gjennom så å si hele Bokhylla-listen. Fra 1980-tallet av dukker en ny utgivelseskategori opp med bemerkelsesverdig mange treff, der navnet «Alcott» flagges, nemlig i kryssordbøker. Kryssordoppførsler må kunne sies å forutsette allmenndannelse.

Bokhylla inneholder mange uventede kilder som i likhet med *Foreldre og barn* kan åpne opp for uvurderlig innsikt i tolkningsfellesskapers retorikk og selvforståelse. Alcott-listen gir tilgang til mer bortjemte og oversatte kilder

som vanligvis ikke omfattes av tradisjonelle resepsjonsstudier, der anmeldelser, forskning, biografiske skildringer og oversettelser gjerne står sentralt. I samsvar med Clarks studie fremgår det at den norske mottakelsen har vært blandet, at både forfatteren og verket har vært nedvurdert og bagatellisert. Å søke forklaring i den lave – kjønnede – statusen som barnelitteratur og populære kvinnelige forfattere har hatt opp gjennom litteraturhistorien er ikke urimelig. Det er da ironisk å konstatere at omtrent samtidig med at barne- og kvinneperspektiv oppgraderes i den litterære institusjonen, at kvinnelige fellesskap løftes frem, sentimentalitet revurderes, konstruksjon av kjønn og identitet endevendes, tildeles Louisa M. Alcott en umyndiggjort posisjon i *Aschehougs konversasjonsleksikon*. Slik hun og faren presenteres på den fysiske baksiden, han plassert med mange flere linjer over henne, kan man ikke annet enn å sammenligne og undres. Tilfeldigheter spiller også en rolle i resepsjonen. Men for å kunne fastslå at det er tilfeldigheter eller kanskje heller (kjønns)politiske slutninger vi konfronteres med, fordres kontekstualisering av kildene.

Litteratur

Arstal, Aksel red. 1902. *Forældre og børn. En bog om hjemmets opgaver, af foreldre og barnevenner*. Aschehoug: Oslo.

Arstal, Aksel m.fl. 1902. «Hvad bør de unge læse?». Aksel Arstal red. *Forældre og børn. En bog om hjemmets opgaver, af foreldre og barnevenner*. Aschehoug: Oslo, 468–81.

Birkeland, Tone, Gunvor Risa og Karin Beate Vold. 2005 [1997]. *Norsk barnelitteraturhistorie*. 2. utgåve. Samlaget: Oslo.

Caspari, Theodor. 1902. «Hvad vi læste». Aksel Arstal red. *Forældre og børn. En bog om hjemmets opgaver, af foreldre og barnevenner*. Aschehoug: Oslo, 455–63.

— m.fl. 1902. «Hvad vore børn og vår ungdom læser». Aksel Arstal red. *Forældre og børn. En bog om hjemmets opgaver, af foreldre og barnevenner*. Aschehoug: Oslo, 463–68.

Clark, Beverly Lyon. 2014. *The Afterlife of Little Women*. Johns Hopkins University Press: Baltimore.

Emerson, Ralph Waldo. 1960. *The Journals of Ralph Waldo Emerson*. Robert N. Linscott red.. The Modern Library: New York.

Fish, Stanley. 1980. *Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Jauss, Hans Robert. 1967. *Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft*, «Konstantzer Universitätsreden», Konstanz: Universitätsverlag GmbH.

Mailloux, Steven. 2001. «Interpretation and Rhetorical Hermeneutics». James L. Machor og Philip Goldstein red. *Reception Study. From Literary Theory to Cultural Studies*. New York: Routledge, 39–60.

Matteson, John. 2007. *Eden's Outcasts. Louisa May Alcott and her Father*. Norton: New York.

Skjøsberg, Kari 1979: *Hvem forteller? Om adaptasjoner i barnelitteratur*. Tiden: Oslo.

Tveterås, Harald. 1986. *Den norske bokhandels historie*, bd 3, *Bokens kulturhistorie. Formet av forfattere, forleggere, bokhandlere og lesere 1850–1900*. Oslo: Den norske Bokhandlerforening, Den Norske Forleggerforening, Norske bok og papiransattes forening.

Torp, Olaf Chr. 2009. «Haakon Nyhuus». Norsk biografisk leksikon. Hentet 15. mars 2016 fra https://nbl.snl.no/Haakon_Nyhuus.